

Наталія Заболотна

Волощенко, Станіслав.

***Колекція Митрополита Володимира (Сабодана):
рукописи, стародруки і рідкісні видання. Каталог
(Київ: Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита
Володимира, 2017), 504 с., іл.***

Позитивною тенденцією останніх років стала поява друкованих каталогів приватних зібрань стародруків. Завдяки цьому наукова громадськість отримує інформацію про книги, які досі перебували поза науковим обігом, а тимчасом у приватних колекціях можуть зберігатися як примірники з цікавою історією, так і видання, відсутні у вітчизняних бібліотеках. Колекція рукописів, стародруків та книжкових раритетів, що її представлено у праці, про яку піде мова, засвідчує широке коло інтелектуально-духовних зацікавлень та любов до книги покійного митрополита Володимира Сабодана, тож її каталог є гідним внеском у вшанування пам'яті видатного діяча Церкви.

Укладачем каталога став львівський книгознавець, щойно призначений директор Музею мистецтва давньої української книги Станіслав Волощенко. Ця об'ємна, ошатно видана праця включає детальні науково-бібліографічні описи 129 примірників рукописів та стародруків XVI — початку XIX ст. і рідкісних видань XIX – початку XX ст. Значну частину — 88 позицій — становлять стародруки. Ця колекція зберігається в музеї митрополита, проте до каталогу увійшли також декілька книжок (стародруки та видання початку XX ст.) подаровані 2007 р. митрополитом Володимиром Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Передусім варто згадати такі вартісні та знакові для історії вітчизняного друкарства і культури видання, як Новий Завіт і

Псалтир друку Івана Федоровича (Острог, 1580), Требник Петра Могили (Київ, 1646), Патерик Печерський (Київ, 1678), твори українських авторів XVII — XVIII ст. Інокентія Гізеля («Мир з Богом чоловіку»: Київ, 1669), Лазаря Барановича («Труби на дні нарочиті...»: Київ, 1674), Василя Григоровича-Барського («Подорож до святих місць»: Санкт-Петербург, 1778), окремі томи «Книги житій святих» Димитрія Туптала (Київ, 1689, 1764; Москва, 1759, 1767). Серед нечисленних латинськомовних друків привертає увагу праця Йоганна Гербінія, присвячена печерам і мощам святих Києво-Печерської лаври («Religiosae Kijoviensis cryptae, sive Kijovia subterranea»: Йена, 1675).

Крім нових примірників відомих видань, каталог вводить до наукового обігу й детальну інформацію про книги, досі не зафіксовані у книгозбірнях України. Наприклад, у колекції представлено повним примірником Каноник почаївського друку 1776 р., який досі був знаний лише за бібліографічними згадками, і то без деталей щодо обсягу та оформлення. Не менш важливою складовою каталога є частина, що охоплює рідкісні видання XIX — початку XX ст.: наприклад, серед них, окрім богослужбових та богословських книг, є видання поезій Віктора Гюґо (Париж, 1835). Що ж до рукописів, то в каталозі представлено як рукописні книги, так і розпорядчі документи київських митрополитів Рафаїла Заборовського (1731–1746), Арсенія Могилянського (1757–1770) і Гавриїла Кременецького (1770–1783).

Ґрунтовні описи видань і примірників включають усі традиційні позиції. Особливо варто наголосити на детально розписаному змісті видання за сторінками — це часто допомагає в атрибуції дефектних примірників. У вихідних відомостях стародруків автор каталогу замість традиційного терміну «друкарня» систематично використовує термін «видавництво». Такий вибір термінології цілком виправданий, адже друкарня від моменту постановня і до XVIII ст. включно поєднувала функції власне друкарні й видавництва. В описах примірників основними позиціями є характеристика оправи, стану збереження книжки та передання покрайніх записів. Варто підкреслити, що відтворення останніх украй важливе, адже вони є джерелами як для історичної науки в цілому чи для дослідження з історії мови, так і для історії побутування/переміщень конкретного примірника. Для прикладу, на Тріоді Цвітній (Київ, 1702) є запис

про дарування цієї книги місцєблюстителем Московського патріаршого престолу, колишнім префектом Києво-Могилянської колеґії Стефаном Яворським своєму братові, ніжинському протопопу Павлові. На інших книгах привертають увагу записи про побожні вклади примірників до монастирів (як, наприклад, на київському Служебнику 1708 р., що його подарували Мотронинському монастирю на Черкащині), або власницькі записи про належність примірника монастирській книгозбірні (як на поширеному у православних середовищах збірнику духовних напучень «Добротолюбіє» московського друку 1793 р. з Молчанської Софроніївської пустині під Путивлем). Трапляються й «сторонні» щодо змісту книги записи. Так, на поменнику кінця XVII — середини XVIII ст. із церкви с. Нове Місто на Львівщині десь у XVIII ст. було дописано польськомовну віршовану колядку; на Тріоді Цвітній київського друку 1631 р. з с. Яворів під Сокалем — репліку 1692 р. про недорід, коли багато людей «мерло з голоду, бо не міли поживлення», тощо. Варто додати, що упорядник відтворював покрайні записи з дотриманням автентичного написання, тож у перспективі це сприятиме їх використанню в історико-лінгвістичних дослідженнях.

Заслужують на особливу увагу детальні описи оправ — з характеристикою матеріалів та оздоблення, а також переліком використаних інструментів тиснення, встановлених за відбитками. Поглиблену увагу до особливостей оправ і фізичного стану примірників, що нечасто трапляється в бібліографічних описах, зумовлено підходом упорядника не тільки як книгознавця, а і як професійного реставратора.

Працю супроводжує відповідний науково-довідковий апарат: алфавітний покажчик рукописів і друків, покажчик видавництв, іменний, покажчики граверів, друкарів, географічних назв і точно датованих покрайніх записів і бібліографія. Пошук потрібного опису за відсилками з покажчиків полегшують номери описів, проставлені відповідно на кожній сторінці. Особливої ошатності додає каталогу значний за обсягом ілюстративний матеріал: кожен опис супроводжують декілька кольорових фотографій з відповідної книги. Відзнято титульні аркуші, розвороти, елементи художнього оздоблення, оправ та їх елементи. Крім естетичної функції, ілюстрації виконують і функцію інформативну, адже вони демонструють особливості примірників (наприклад, в острозькому Новому

Завіті і Псалтирі 1580 р. форту й герб князя Василя-Костянтина Острозького, розфарбовано від руки різними барвами). Характерні ілюстрації з описаних у каталозі книг прикрашають і його палітурку, що відразу налаштовує читача на сприйняття різноманіття та культурної й історичної вартості пам'яток із колекції митрополита.

Окрасою та водночас інформативною складовою книжки є й уміщені на форзацах дві мапи: на одній позначено місце появи пам'яток, описаних у каталозі, а на другій — їх побутування на території України та сусідніх держав. Як бачимо з першої мапи, найбільша кількість видань колекції походить із друкарні Києво-Печерської лаври, решта — з друкарських осередків України та зарубіжжя.

На завершення варто відзначити, що обговорений каталог уже викликав зацікавлення та схвальні відгуки науковців на презентаціях книжки у Києві, Львові й Дрогобичі. Поза сумнівом, він буде корисний історикам, книгознавцям, мистецтвознавцям, філологам, працівникам бібліотек і музеїв, де зберігаються рукописи, стародруки та видання ХІХ ст., та й загалом усім, кого цікавить історія книги та вітчизняна культурна спадщина.